

ကျန်းမာရေးအတွက် သတင်းအချက်အလက်လုပ်ငန်း
အစပျိုးဆောင်ရွက်မှု တွေ့ရှိချက်များနှင့်
သေဆုံးမှုဆိုင်ရာစာရင်းအင်းများ ဖြန့်ဝေခြင်းအလုပ်ရုံဆွေးနွေးပွဲ
ဖွင့်ပွဲအခမ်းအနားတွင်
ကျန်းမာရေးနှင့်အားကစားဝန်ကြီးဌာန၊ ပြည်ထောင်စုဝန်ကြီး
ဒေါက်တာမြင့်ထွေး ပြောကြားခဲ့သည့်မိန့်ခွန်း
(ဤမိန့်ခွန်းသည် မူကြမ်းသာဖြစ်သည်။)

နေပြည်တော်။

၃၀-၁-၂၀၁၉

အားလုံးပဲမင်္ဂလာပါခင်ဗျား။

ယနေ့အခမ်းအနားသို့ ကြွရောက်လာကြသော ကျန်းမာရေးနှင့်
အားကစားဝန်ကြီးဌာနမှ ဒုတိယဝန်ကြီး၊ အမြဲတမ်းအတွင်းဝန်များ၊
ညွှန်ကြားရေးမှူးချုပ်များ၊ ဒုတိယညွှန်ကြားရေးမှူးချုပ်များ၊ Prof Alan
Lopez form University of Melbourne မှ Technical Manager
from Bloomberg Data for Health Initiative, Vital Strategies
မှ Country Coordinator နှင့် ဒီအခန်းထဲမှာရှိတဲ့သူတွေ အားလုံး
တစ်ယောက်မကျန် နှုတ်ခွန်းဆက်ပါတယ် အားလုံးမင်္ဂလာပါ။

First of all, I appreciate very much professionals from
University of Melbourne for technical as well as financial

support that you have been giving through the D4H Bloomberg Data for Health Initiative. This is very important for my country in terms of improving of CRVS and mortality statistics. As you know, this is really important not necessarily for MoHS but also for all the ministries in my country about importance of data and important for transforming data to informatics. This CRVS is extremely important for other ministries like Ministry of Agriculture, Livestock and Irrigation, Ministry of Education., etc. This initiative, although it has been focused toward improvement in MoHS. It should be replicated by involving all other ministries especially through the service of State and Regional Health Directors, CSOs and all the departments under Ministry of Planning and Finance. That is very very important for us.

I should even say to the extent that direction of many ministries can be wrong or even go into the wrong direction, if the data and information that they are going to base for the

planning purposes. That is very important. ကျွန်တော်တို့ တစ်နိုင်ငံလုံးအနေနဲ့ကတော့ data ရဲ့အရေးကြီးပုံကို သိစေချင်ပါတယ်။ ဒါမှကျွန်တော်တို့နိုင်ငံဟာ အဆင်ပြေမှာဖြစ်ပါတယ်။

နောက်တစ်ချက်ပြောချင်တာကတော့ You can ask. Why USA has developed? Why European countries are developed? Why our country is still developing? Because we lack data. We lack reliable and comprehensive data. Because of that all the plans that you have made are not good. We speculate the information and data. အဲဒါကြောင့် ကျွန်တော်တို့နိုင်ငံတွေက planning တွေမကောင်းတဲ့အခါကျတော့ cost effective မဖြစ်ဘူး။ ဥပမာ- ပိုက်ဆံ (၁၀၀) ရှိတယ်၊ (၂၀၊ ၃၀၊ ၅၀) ပေးမလားဆိုတာက ပြဿနာကိုသိမှသာလျှင် ပြဿနာရှိတဲ့နေရာကို (၅၀)ထည့်မယ်၊ အဲဒါကို မသိတဲ့အခါကျတော့ ပိုက်ဆံကို ညီတူညီမျှခွဲဝေလိုက်တယ်၊ ပိုက်ဆံ (၁၀၀)ကို (၂၀) ငါးယောက်ခွဲလိုက်လို့ရှိရင် တကယ်ပြဿနာကြီးဖြစ်တဲ့ ကိစ္စကို ရှင်းဖို့က ပိုက်ဆံ(၂၀) ပဲရမယ်၊ အမှန်က သူကိုပိုက်ဆံ (၄၀) ပေးရပါမယ်။ အဲဒါဘာကြောင့်လဲဆိုတော့ data တွေမစုံလို့ပါ။ အဲဒါကြောင့် data သည် ကျွန်တော်တို့နိုင်ငံမှာရှိတဲ့ နိုင်ငံတော်ဘဏ္ဍာငွေတွေ

ကို သုံးတဲ့နေရာမှာ အလွန်အရေးကြီးပါတယ်။ စိုက်ပျိုးရေးပဲဖြစ်ဖြစ်၊ စက်မှုပဲဖြစ်ဖြစ် အလွန်အရေးကြီးပါတယ်။

ကျန်းမာရေးနှင့် အားကစားဝန်ကြီးဌာနအတွက် ပိုအရေးကြီးတာကတော့ death registration, birth registration တွေက အရေးကြီးပါတယ်။ ကလေးတွေ ဘယ်လောက်မွေးလို့မွေးမှန်းမသိဘူးဖြစ်ရင် ကျွန်တော်တို့ EPI program မှာသွားပြီ၊ cause of death ဆိုရင် အရွယ်မတိုင်မီသေဆုံးခြင်း (premature death) က ဘယ်နှစ်ယောက်ဖြစ်လဲ၊ ဘာကြောင့်ဒီ premature death တွေဖြစ်ရလဲ။ ဥပမာထားပါတော့ ဒီ premature death စောစီးစွာမသေသင့်ပဲ သေရတဲ့လူတွေများနေတာတွေရင် အဲဒီရောဂါကိုတိုက်ထုတ်ဖို့ ပိုက်ဆံပိုထည့်ရပါမယ်။ ကျွန်တော်တို့ရှိတဲ့ပိုက်ဆံကို ညီတူညီမျှခွဲပေးလို့မရပါဘူး။ ဒါဘာလဲဆိုတော့ the principle of public health ethics အရတော့ ကျွန်တော်တို့က လိုတဲ့နေရာမှာသုံး၊ မလိုတဲ့နေရာမှာ မသုံးရဘူး အဲလိုရှိပါတယ်။

ဒီနေ့ အလုပ်ရုံအစည်းအဝေးပွဲမှာဆိုရင် community death registration အကြောင်းကိုပြောမယ်၊ အလွန်အရေးကြီးပါတယ်။ ဘာကြောင့်အရေးကြီးလဲဆိုတော့ အခုဆိုလို့ရှိရင် CSO ကနေပြီးတော့ tablet phone (၄၀၀) လောက်ပေးတယ်လို့ ပြောပါတယ်၊ death registration တွေ လုပ်ဖို့အတွက်ကို ပေးပါတယ်။ အခုဆိုရင် tablet

phone တွေအလုံးပေါင်း (၁၁,၀၀၀)ဝေပြီးပြီ၊ ဒီနှစ်အတွင်းမှာ (၁၄,၀၀၀) ဝေဖို့ရှိပါတယ်။ ကျွန်တော်တို့ဝေတဲ့ tablet ထဲမှာ ဆရာတို့ CSO က သုံးနေတဲ့ formats တွေထည့်ရင် ဒီ transmission of data က electronically နဲ့ပဲသွားတော့မယ်။ transmission of data က electronically ပဲသွားရင် ကျွန်တော်တို့ အလွန်သက်သာပါတယ်။ stress လည်းမရှိဘူး လွယ်လွယ်လေးပါပဲ။ မဟုတ်လို့ရှိရင် ကျွန်တော် တို့ စာရွက်မှာဖြည့်ရတယ်၊ အဲဒီစာရွက်တွေက ဟိုရောက်ဒီရောက်နဲ့ ပျောက်တာမျိုးတွေ မဖြစ်တော့ပါဘူး။ I appreciate very much that the support you have been giving because we are going to replicate what you have been doing by applying and importing to our tablets. ဒါဆိုရင်အရမ်းမြန်သွားပါမယ်။ ကျန်းမာ ရေးနှင့်အားကစားဝန်ကြီးဌာနဘက်ကတော့ အဲဒီလိုရှိပါတယ်၊ အခြား ဝန်ကြီးဌာနတွေလည်း ဒီလိုလုပ်နိုင်မယ်ဆိုရင်တော့ အရမ်းကောင်း ပါတယ်။

နောက်တစ်ခုကတော့ Verbal Autopsy အကြောင်းကိုဒီနေ့ တင်ပြမယ်လို့ပြောပါတယ်။ ဒါအလွန်ကောင်းပါတယ်၊ အလွန်လည်း အရေးကြီးပါတယ်။ အဲဒါတွေ ကျွန်တော်တို့ဆက်လုပ်ဖို့ရှိပါတယ်။ ဒီမှာ ကြည့်မယ်ဆိုရင် D4H ကနေပေးတာ data spectrum မှာ birth ရယ်၊

death ရယ်၊ before birth နဲ့ death spectrum အများကြီးပဲ ဒါပေမယ့် data spectrum မှာ ဒီ (၂)ခုသည် အရမ်းအရေးကြီးပါတယ်။ ဒါကို သိမှသာလျှင် ကျွန်တော်တို့နိုင်ငံမှာ Population Policy ကိုချမှတ်တာ ကအစ၊ National Health Policy ချမှတ်တာကအစ၊ National Economic Policy ချမှတ်တာကအစ ဒါအသုံးဝင်ပါတယ်။ ဒီ CSO အနေနဲ့သေချာပါတယ်၊ သူတို့ Ministry of Planning and finance က data ရဲ့အရေးကြီးမှုကို ကျွန်တော်တို့ထက်ပိုသိပါအုံးမယ်။ ဒါကို ဆရာတို့ဆက်လုပ်မယ်ဆိုရင် ကျွန်တော်တို့နိုင်ငံဟာ တိုတောင်းတဲ့ အချိန်အတွင်းမှာ လိုရာပန်းတိုင်ရောက်မယ်ဆိုတာ လုံးဝသေချာ ပါတယ်။

နောက်တစ်ချက်က D4H project နဲ့လုပ်လိုက်ခြင်းအားဖြင့် ကျွန်တော်တို့နိုင်ငံမှာ ဘာဖြစ်သွားလဲဆိုတော့ data ရဲ့အရေးကြီးပုံကို ဘယ်လိုသုံးရလဲ၊ ဘာလုပ်ရလဲဆိုတာသိသွားပါတယ်။ ဒါအလွန်အရေး အကြီးဆုံးပဲ၊ အရေးကြီးမှန်းသိဖို့က ပိုအရေးကြီးပါတယ်။ အရေးကြီး မှန်းမသိရင် ဒီနေ့ workshop တက်ပြီးပြန်သွား အေးအေးဆေးဆေးပဲ နေတော့မယ်။ ဆိုလိုတာက ဒီနေ့ workshop တက်တဲ့သူက တတ်နိုင် သမျှဆွေးနွေးပါ၊ မေးခွန်းတွေအများကြီးမေးပါ။

ကျွန်တော်တို့ ဒီမှာပြန်ကြည့်တဲ့အခါမှာ ကျွန်တော်စပြီး ဒါမလုပ်ခင် တုန်းက ၂၀၁၆ ခုနှစ်၊ ဧပြီလကနေပြီးတော့ baseline assessment လုပ်ပါတယ်။ အဲဒီအချိန်မှာပဲ ကျွန်တော်တို့အဖွဲ့တစ်ဖွဲ့ ဖွဲ့ထားပါတယ်။ အဲဒီအဖွဲ့နာမည် မွေးဖွားမှုနှင့်သေဆုံးမှုမှတ်ပုံတင်ခြင်းဆိုင်ရာ လုပ်ငန်း စာရင်းဇယားများ ပူးပေါင်းဆောင်ရွက်ရေးအဖွဲ့ဆိုပြီး ကျွန်တော် ကျန်းမာရေးနှင့်အားကစားဝန်ကြီးက ဥက္ကဋ္ဌဖြစ်ပါတယ်။ CSO ညွှန်ကြားရေးမှူးချုပ်က အတွင်းရေးမှူးဖြစ်ပြီးတော့ ဖွဲ့ထားတဲ့ အဖွဲ့ တစ်ဖွဲ့ရှိပါတယ်။ ဒီအဖွဲ့က အလွန်အရေးကြီးပါတယ်။ ဆိုလိုတာက ဒီအဖွဲ့ကြီးသည် ရှေ့ဆက်လက်ပြီးတော့ ကျွန်တော်တို့ ကျန်းမာရေးနှင့် အားကစားဝန်ကြီးဌာနပဲဖြစ်ဖြစ်၊ CSO ပဲဖြစ်ဖြစ် အကြံဉာဏ်များ ဆက်လက်ပြီးပေးစေချင်ပါတယ်။ ဒီအဖွဲ့အစည်းအဝေးတွေကို ကျွန်တော် တို့ကိုခေါ်စရာမလိုပါဘူး၊ ဆရာတို့အချင်းချင်း ညွှန်ကြားရေးမှူးချုပ် ကခေါ်ပြီးတော့ အကြီးကြီးမဟုတ်ပါဘူး၊ (၁၀)ယောက် (၁၅)ယောက် လောက် ခေါ်ချင်ခေါ်လိုက်၊ အကြံပေးပါ။ အကြံပေးတယ်ဆိုတာ ဒီအဖွဲ့အနေနဲ့လုပ်ခဲ့တဲ့ (၃)နှစ်အတွင်းမှာ လုပ်တာတွေကို ဒီအဖွဲ့က သိနေပြီ၊ ဘာတွေပြဿနာရှိလဲ၊ ဘာတွေ စိန်ခေါ်မှု (challenges) တွေ ရှိလဲ၊ ဒီစိန်ခေါ်မှုတွေကို ဘယ်လိုကျော်လွှားနိုင်မလဲ၊ ဒါတွေကို ဒီအဖွဲ့

ကလူတွေက အကုန်သိပါတယ်။ အဲဒါကို ကျွန်တော်တို့ကို ဆက်လက် ပြီးပေးပါ။

မွေးဖွားမှုနှင့်သေဆုံးမှုမှတ်ပုံတင်ခြင်းဆိုင်ရာ လုပ်ငန်းစာရင်း ဇယားများ ပူးပေါင်းဆောင်ရွက်ရေးအဖွဲ့ဆိုပြီး သမ္မတရုံးက လက်မှတ် ထိုးပြီး ထုတ်ထားပါတယ်။ I would like to inform Prof Alen Lopez, I can proudly say that the support and momentum of progress of CRVS through D4H is going on acceptable pace. We need to maintain and sustain the pace of development. That is very important. We should not die down because of the project was ending in March 2019. We will continue to do so with all the information and knowledge that we gain throughout the 3 years support from University of Melbourne and also experts, specialist from my country. ဘာကြောင့်ဒါကို ကျွန်တော်ကဆက်ပြီး maintain လုပ်ရ လဲဆိုတော့ ဒါလုပ်မှသာလျှင် accurate, timely and complete information ရမယ်၊ ဒါမှဖြစ်မယ်။ D4H လုပ်ခြင်းအားဖြင့် ကျွန်တော် တို့မှာ we have already strengthen the collection of births and deaths through this D4H project and we have also already

improved the certification of cause of death and we have improved the mortality statistics perspective.

ဒီမှာကြည့်မယ်ဆိုရင် ကျွန်တော်တို့ improvement ကိုရတယ် ဆိုသော်ငြားလည်း ကျွန်တော့်အနေနဲ့ဆက်ပြီး ဘာလုပ်ချင်လဲဆိုတော့ the whole scenario of health information system ကိုသိဖို့ CSO ပါပါတဲ့ seminar အကြီးကြီး (၂)ရက်လောက်လုပ်ဖို့ စဉ်းစားပါတယ်။ How should we improve the whole health information system in the Ministry of Health and Sports? holistic review လုပ်ပါမယ်။ အဲဒီမှာတစ်ခါတည်းချပြလိုက်ရင်တွေ့မယ်၊ information system တွေကအများကြီးရှိတယ်၊ ကျွန်တော်တို့ဆီမှာလည်း အများကြီးဖြစ်နေတယ်၊ EPI system ကတစ်ခု၊ TB ကတစ်ခု၊ malaria ကတစ်ခု အဲဒါတွေအကုန်လုံးကို holistic review ဒီလိုဟာမျိုးမှာ ချပြလိုက်၊ ဘယ်လိုဆက်သွယ်မှုရှိသလဲ၊ အဓိကကတော့ ကျွန်တော်တို့အနေနဲ့ပြောမယ်ဆိုရင် information အနေနဲ့ကတော့ ရသင့်သလောက်တော့ရတယ်၊ ဒါပေမယ့်ကျွန်တော်တို့ရဲ့အားနည်းချက်က ဘာလဲဆိုလို့ရှိရင် ဒီဟာကို analysis မလုပ်ကြဘူးဖြစ်နေတယ်။

The most important thing is only if you analysis, transform data into information. အဲဒါကိုကျွန်တော်တို့ လုပ်ဖို့လို

ပါမယ်။ အခုလည်းကျွန်တော်တို့ လုပ်နေပါပြီ၊ တော်တော်လေး အရှိန်ရ
နေပါပြီ၊ ဒီအရှိန်ကိုလည်း ဆက်ထိန်းရပါမယ်။ analysis လုပ်ရမယ်၊
feedback ပေးရပါမယ်။ Only if you give feedback to the lower
level, you will be getting the quality information မဟုတ်လို့
ရှိရင် မင်းလည်းပို့ချင်တာပို့ ငါလည်းပို့ချင်တာပို့မယ်၊ ငါပို့တဲ့ဟာကို
မင်းတို့ဘာမှလုပ်တာမဟုတ်ဘူး၊ အဲဒါကြောင့် it is high time that we
need to make analysis at central level and give back to
respective level. ပြည်နယ်/ တိုင်းဒေသကြီးအဆင့်၊ ခရိုင်၊ မြို့နယ်
အဆင့် အသီးသီးကို feedback ပြန်မေးရပါမယ်။ အဲဒါကိုအမြန်ဆုံး
လုပ်ဖို့လိုပါတယ်။ အရမ်းအရေးကြီးပါတယ်။ လုပ်တဲ့အခါမှာလည်း
regular basic နဲ့ပုံမှန်လုပ်ရပါမယ်။ ဒီခေတ်က အရမ်းလွယ်ပါတယ်၊
ကျွန်တော်တို့ခေတ်တုန်းကဆိုရင် အရမ်းခက်တယ်၊ ဂဏန်းအပေါင်း
အနှုတ်တောင် calculator နဲ့လုပ်နေရတာ၊ ဒီခေတ်မှာ computer
software နဲ့တစ်ခါတည်းထွက်သွားမယ်။ အဲဒါကို ကျွန်တော်တို့လုပ်ဖို့
လိုပါတယ်။ ဒါအရမ်းအရေးကြီးပါတယ်။ ကျွန်တော်တို့ဘာပြောပြော
data နဲ့ကျွန်တော်တို့ပြောတဲ့အချက်ကိုတွေကို we need to
substantiate what we talks in facts and figures အဲဒီရဲ့ဖို့အတွက်
က ဒါတွေလုပ်ရင်ကောင်းသွားပါမယ်။

ဒီမှာကြည့်မယ်ဆိုရင် ဒီ project အရဆိုရင် Civil Registration and Vital Statistics (CRVS) နဲ့ Mortality Statistics တွေကိုပဲ ပြောတာ၊ သို့သော်လည်း နောက်ကွယ်မှာ ဆရာတို့ခေါင်းထဲမှာ ဘာဖြစ် သွားလဲဆိုတော့ data ရဲ့အရေးကြီးပုံသိသွားရင် the whole spectrum of data ကိုဆရာတို့စဉ်းစားပြီးလုပ်တော့မယ်။ ဘယ်လိုလုပ်ရင် ကောင်း မလဲ၊ data တွေကို အများကြီးမကောက်ပါနဲ့ နည်းနည်းပဲကောက်၊ လို သလောက်ပဲ routine မှာလုပ်ပါ။ တကယ်လိုတာကတော့ ad hoc survey လေးလုပ်လိုက်၊ ကျွန်တော်တို့ရှိသမျှအကုန် စုကောက်လိုက် တော့ လူတွေမှာ မနိုင်ဘူးဖြစ်သွားပါတယ်။ routine system မှာ ကောက်တဲ့ data သည် only essential ပဲကောက်ရပါမယ်။ Which can be used for planning, which can be used for logistics, management purposes, administrative purposes အတွက်ပဲ ကောက်ရမယ်။ သိပ်မလိုတဲ့ဟာကိုတော့ မကောက်စေချင်ပါဘူး၊ သိပ်မ လိုတဲ့ဟာကိုတော့ ad hoc survey ဖြစ်ဖြစ်ကောက်၊ survey လေး တစ်ခုလုပ်ပြီး ကောက်စေချင်ပါတယ်။ ဥပမာ ကျွန်တော်ကို data (၁၀)ခု မေးရင် ကျွန်တော်ကမသိဘူး၊ (၁၀)ခုစလုံးကိုမသိဘူး။ ဒါပေမယ့် (၁၊ ၇၊ ၉) က အရမ်းအရေးကြီးတယ်ဆိုတာ ကျွန်တော်မသိဘူး၊ မသိတော့ အေးအေးဆေးဆေးပဲ ရှိတာပေးလိုက်မိတာပေါ့၊ အမှန်က (၁၊ ၇၊ ၉) က

အရေးကြီးရင် အဲဒီ (၃)ခုကိုပဲ ကောက်ရပါမယ်။ ကျန်တဲ့ဟာတွေက လိုအပ်ရင်လိုအပ်သလို ad hoc survey ကောက်လိုက်ရင်ပြီးပြီ။ လူတွေ ထုံးစံက အလွန်လောဘကြီးတယ် အကုန်လုံးမရမက လိုက်ကောက် တယ်၊ တစ်ချို့ဆိုရင် population data ကိုလည်း (၃)လကြား တစ်ခါ ကောက်ပါတယ်။ population က (၃)လကြားမတက်နိုင်ပါဘူး။ Until and unless 13% ရှိတဲ့နိုင်ငံမှသာလျှင် population data ကို (၁)လ တစ်ခါကောက်ဖို့သင့်ပါတယ်။

အဲဒီတော့ ဘယ် data သည် ဘယ်လောက်အတိုင်းအတာတစ်ခုထိ ကောက်မလဲ၊ ဥပမာဆိုရင် ICU (Intensive Care Unit) ထဲမှာတက်တဲ့ လူနာရဲ့ data ဆိုရင် စက္ကန့်ထက်ပိုအရေးကြီးပါတယ်။ မိနစ်နဲ့အမျှ ကောက်ရမယ် blood pressure, respiratory rate, pulse rate သိပ်အရေးမကြီးတဲ့ data ဆိုရင် (၁)လကောက်သင့်တဲ့ data ရှိတယ်၊ (၃)လကောက်သင့်တဲ့ data ရှိတယ်၊ (၆)လကောက်သင့်တဲ့ data ရှိတယ်၊ (၁)နှစ်ကောက်သင့်တဲ့ data ရှိတယ်၊ တစ်ချို့ (၂)နှစ်မှ (၁)ခါ ကောက်သင့်တဲ့ data ရှိပါတယ်။ အဲဒါတွေကို ခွဲခြမ်းဝေဖန်သုံးသပ် ပြီးတော့ ကျွန်တော်တို့ system တစ်ခုလုံးကို ပြန်ကြည့်ရပါမယ်။ ဥပမာ ဆိုလို့ရှိရင် သားဖွားဆရာမတွေမှာ There are 31 forms to be filled by midwife. Each form also complicated. During my time, I

reduced to 9 or 11 forms and also reduced the each and individual form contents as well. သာဗွားဆရာမတစ်ယောက်ဟာ ဖောင်ဖြည့်တာနဲ့တင် မပြီးတော့ဘူး၊ အလုပ်ကိုမလုပ်ရတော့ဘူး၊ အကုန် လုံးကျွန်တော်တို့ ပြန်ပြင်နေပါတယ်။ ဒါတင်မကဘူး ထက်ပြီးလျှော့ လို့ရရင် ကျွန်တော်တို့ လျှော့ပါအုံးမယ်၊ အဲဒါအရမ်းအရေးကြီးပါတယ်။

အခုသူတို့ဒီမှာကောက်တဲ့ cause of death မှာကောက်တဲ့အခါမှာ ပိုအရေးကြီးတာက ဘယ်အသက်အရွယ်မှာ ဘာကြောင့်သေလဲ။ အခု ဒီမှာကြည့်တဲ့အခါမှာ အသက် (၁၂)နှစ်ကနေ (၂၉)နှစ်မှာ stroke တွေက တော်တော်များနေပါတယ်။ ဖြစ်နိုင်သလား၊ လေဖြတ်တာ အသက် (၁၂)နှစ်နှင့် (၂၉)နှစ်ကြားမှာ လေဖြတ်တာမရှိဘူး၊ သို့သော်လည်း မဖြစ်ဘူးလို့တော့ ကျွန်တော်မပြောဘူး၊ တကယ်ဖြစ်ချင်ဖြစ်နေမယ်။ ဖြစ်နေရင်တော့ we have to do very serious. ဒီလောက်အသက်မှာ လေဖြတ်တယ်ဆိုရင်တော့ တစ်ခုခုပဲ နှလုံးရောဂါအရမ်းဖြစ်မယ်၊ အဆီပိတ်မယ် အဲဒါတွေဖြစ်မယ်။ ဒါလည်း မဖြစ်နိုင်ဘူးလို့ ကျွန်တော် မပြောဘူး၊ ဘာကြောင့်လဲဆိုတော့ တစ်လောက ရန်ကုန်ဆေးရုံကြီး ICU ကိုသွားကြည့်တဲ့အခါမှာ ယောက်ျားလေး (၃)ယောက် အိပ်ယာပေါ် ရောက်နေတယ်၊ (၃)ယောက်စလုံး နှလုံးသွေးကြောကျဉ်းပြီး heart attack ရတဲ့သူတွေဖြစ်နေပါတယ်။ ခင်ဗျားတို့ ငယ်ငယ်လေးရှိသေး

တယ်။ ဘာဖြစ်လို့ဖြစ်တာလဲဆိုတော့ ဆေးလိပ်သောက်လားမေးတော့ ဆေးလိပ်သောက်တယ် chain smoker တွေဖြစ်တယ်။

အဲဒီတော့ ကျွန်တော်တို့စပြီးတော့ ဇန်နဝါရီလ၊ ၂၀၁၆ ခုနှစ်မှာ CSO ကနေပြီးတော့ ကျွန်တော်တို့ baseline assessment လုပ်ပြီး တော့ strategy (၆)ခုချပြီးတော့ လုပ်နေပါတယ်။ ဒီဥစ္စာတော်တော်လေး အောင်မြင်ပါတယ်။ ဒီ based line assessment ကိုလုပ်ပြီးတော့ အခု (၃)နှစ်ပြည့်တဲ့အခါမှာ ပြန်ပြီး evaluation ပြန်ဆန်းစစ်တဲ့သဘောပေါ့။ ဒီနေရာမှာ ကျွန်တော်ပြောချင်တာကတော့ အောင်မြင်တာတွေကြည့် မပြောပါနဲ့။ Please do not talk about only success but we should also point out the gaps and challenges that we need to overcome it. အဲဒါကိုနည်းနည်း ပိုဆွေးနွေးစေချင်ပါတယ်။ အောင်မြင်တာတော့ အောင်မြင်မယ်၊ အဲဒီ gaps ဘာတွေရှိလဲ၊ challenges ဘာတွေရှိလဲ၊ အဲဒါတွေကိုလုပ်ပေးပါ။ လုပ်ပြီးတော့မှ ကျွန်တော်ဒီမှာ တွေ့တာကတော့ We will chalk out the future framework and direction ဘာတွေလုပ်မယ်ဆိုတာ လုပ်မယ်ပြော ပါတယ်။ အရမ်းအရေးကြီးပါတယ်။ ဆရာတို့သေသေချာချာ ဆွေးနွေး ပေးစေချင်ပါတယ်။ possible line of action in future activity အဲဒါလုပ်ဖို့ရှိပါတယ်။

နောက်တစ်ချက်ကတော့ အင်္ဂလိပ်လိုပြောရမယ်ဆိုရင်တော့ D4H ကရတဲ့အဖြေတွေဟာ utilities of health sector မှာသုံးမယ်ဆိုရင် I should say beyond imagination. အရမ်းအကျိုးရှိပါတယ်။ ကျွန်တော်တို့အနေနဲ့ကတော့ ဒုတိယညွှန်ကြားရေးမှူးချုပ် (စီမံ/ ဘဏ္ဍာ) တို့ ကျန်းမာရေးသတင်းအချက်အလက်တို့၊ အမြဲတမ်းအတွင်းဝန်၊ ဝန်ကြီးအပါအဝင်ကြည့်ရမှာကတော့ ဒီ project (၁)ခုလုံးရဲ့ အကျိုးအမြတ်ကဘာလဲ၊ ကျွန်တော်တို့ဘယ်လိုဆက်လုပ်မလဲ၊ ကျန်းမာရေးနှင့်အားကစားဝန်ကြီးဌာနက ဒီဟာကို ဘယ်လိုဆက်လုပ်မလဲ အဲလောက်အရေးကြီးပါတယ်။ အထူးသဖြင့် အရေးကြီးဆုံးကတော့ တိုင်းဒေသကြီးနှင့်ပြည်နယ်ဦးစီးမှူးများဖြစ်ပါတယ်။ ကျွန်တော်တို့ရဲ့ တိုင်းဒေသကြီးနှင့်ပြည်နယ်ဦးစီးမှူးတွေ၊ CSO ကတိုင်းဒေသကြီးနှင့် ပြည်နယ်ဦးစီးမှူးတွေဟာ ဒီဆွေးနွေးပွဲမှာ သေသေချာချာဆွေးနွေးပြီးတော့ ဆရာတို့တိုင်းဒေသကြီးနှင့်ပြည်နယ်တွေမှာ ဘာတွေလုပ်သင့်တယ်ဆိုတာ ဆရာတို့စဉ်းစားပါ၊ စဉ်းစားပြီးတော့ လုပ်စေချင်ပါတယ်။ ဒါကတော့ လူတိုင်းသိပါတယ်၊ good data ဆိုရင် good planning, good planning ဆိုရင် good out-put, good out-come of the population ပါ ။ အဲဒါအရမ်းအရေးကြီးပါတယ်။

ကျွန်တော်ထပ်ပြီးပြောချင်တာကတော့ အမေရိကနိုင်ငံ ဘာကြောင့် တိုးတက်သလဲ၊ သူတို့မှာ data system ဟာ very complete, very comprehensive ဖြစ်တဲ့အတွက် သူတို့ဘာလုပ်လုပ်သိပါတယ်။ ဆေးရုံတစ်ရုံမှာ ဘယ်လူနာဆောင် (ward) ကို ချဲ့သင့်လဲဆိုတာ သူတို့အကုန် သိပါတယ်။ ဆေးရုံလာတဲ့လူနာ type ကိုကြည့်လိုက်တယ်၊ ဘယ်ရောဂါ သည် အဖြစ်များသလဲ၊ ပုဂ္ဂလိကဆေးရုံဆိုလည်း အဲဒီအတိုင်းပဲ သိတယ်၊ အဖြစ်များတဲ့ရောဂါအတွက်ကို သူတို့ unit တွေအသစ်ဖွဲ့မယ်၊ ဆရာဝန်တွေကို အသစ်ခန့်မယ်၊ သူနာပြုတွေကို အသစ်ခန့်မယ်၊ ကျွန်တော်တို့က မသိတဲ့အခါကျတော့ unit တွေအများကြီးဖွဲ့လိုက်တာ ပေါ့၊ ဖွဲ့တဲ့အခါတစ်ချို့ unit တွေမှာ လူနာကမလာတဲ့အခါကျတော့ waste of money ပိုက်ဆံသုံးပြီး ဘာမလုပ်လို့မရဘူး။ အဲဒီတော့ ဒီ data နဲ့ပိုက်ဆံသုံးစွဲမှုဟာ အရမ်းအရေးကြီးပြီးတော့ ဆက်စပ်နေတယ် ဆိုတာ အရမ်းအရေးကြီးပါတယ်။

ကျွန်တော်တို့ဒီမှာ ပြန်ကြည့်တဲ့အခါမှာ ၂၀၁၆ ခုနှစ်မှာအကြမ်းပြန် ရေးလိုက်တဲ့အခါမှာ mortality registration က (၅၀%) ရှိတယ်၊ birth ကတော့ (၈၀%) ရှိတယ်၊ ဘာလို့ mortality က (၅၀%)ပဲရှိတယ် ဆိုတာက ဆေးရုံမှာသေတဲ့လူက (၁၆%)ပဲပေးပြီးတော့ အိမ်တွေနဲ့အပြင် မှာသေတဲ့လူက (၈၄%)ဖြစ်ပါတယ်။ ဒီနေရာမှာ ကျွန်တော်တို့အရေးကြီး

တာက verbal autopsy ကအစ အရမ်းအရေးကြီးပါတယ်။ ဘယ်
နေရာမှာဘယ်လောက်သေလဲ၊ ဘာကြောင့်သေလဲ ကျွန်တော်ကမသိဘူး။
တစ်ခါတစ်လေကျရင် တောမှာဆိုရင်တောင် ဘာမှ post-mortem
မလုပ်ပဲနဲ့ချလိုက်ရတယ်၊ ဘာမှန်းတောင်မသိလိုက်ဘူး။ ဒီကိစ္စတွေမှာ
ဆိုရင် ကျွန်တော်တို့ tablet တွေကိုသုံးပြီးတော့ သားဖွားတွေကိုပြော
ထားရင်ပြီးပြီ။ အတိအကျမဟုတ်တောင် ခင်ဗျားတို့ရွာလူသေရင် ဘာနဲ့
သေသွားလဲ၊ နှလုံးအောင့်ပြီးသေသွားတာလား၊ ရင်ကြပ်ပြီးသေသွားတာ
လား၊ လေဖြတ်ပြီးသေသွားတာလား၊ ရုတ်တရက်လဲပြီးသေသွားတာ
လား၊ အကြမ်းအားဖြင့်တော့ သိပါမယ်။ ဒါတွေသာသိမယ်ဆိုရင်
ကျွန်တော်တို့ planning တွေမှာ အများကြီးအကျိုးရှိမှာဖြစ်ပါတယ်။

ဒီနှစ်ဒီမှာပြောမှာကတော့ ခုန (၄၂) မြို့နယ်မှာ verbal autopsy
အကြောင်းတွေလဲ ပြောမှာဖြစ်ပါတယ်။ အရေးကြီးပါတယ်။ ကျွန်တော်
တို့အနေနဲ့ကတော့ verbal autopsy နဲ့ပတ်သက်ပြီးတော့ အခြေခံ
ကျန်းမာရေး we are going to put in the University of
Community Health. University of Public Health regarding
verbal autopsy. It should be part and parcel of curriculum
very very soon. အဲဒီတော့ ဒီမှာဆရာတို့ပြောပါ။ ဆရာတို့လုပ်တဲ့
verbal autopsy ကို ကျွန်တော်တို့လူတွေလည်းသိတယ် အဲဒါကိုထည့်

ပါမယ်။ သူတို့တွေ သိသွားလို့ရှိရင် လွယ်လွယ်လေးပါဘဲ။ သူတို့တွေ ကျောင်းပြီးသွားလို့ အလုပ်ထဲဝင်လာလို့ရှိရင် tablet တွေရပါမယ်။ အထူးသဖြင့် University of Community Health မှာဆိုရင် we give bachelor of community health and master of community health, as well as training to PHS-I, PHS-II ကို (၉)လသင်တန်းပေးပါတယ်။ အဲဒီနေရာမှာ ကျွန်တော်တို့ သင်ပေးလိုက်ရင်ပြီးပြီ။ ကျွန်တော်တို့ရဲ့ အဓိကလုပ်နေတဲ့သူတွေက basic health service worker က midwife ရယ်၊ PHS-I, PHS-II, health assistance တွေက အဓိကလူတွေဖြစ်တဲ့အတွက် သူတို့သိပြီဆိုရင် ကျွန်တော်တို့တော်တော် အဆင်ပြေသွားမှာပါ။

ကျွန်တော့်အနေနဲ့ကတော့ CSO နဲ့ D4H အရမ်းကျေးဇူးတင်ပါတယ်။ ဆရာတို့အနေနဲ့ BHS staff (၅၀၀၀), CSO နဲ့ ကျွန်တော်တို့ ဝန်ထမ်းတွေနဲ့ပေါင်းပြီးတော့ training ပေးတာတွေရပါတယ်။ verbal autopsy ဒါအလွန်ကောင်းပါတယ်။ တစ်ခုပဲရှိတယ် training ပေးလို့ရှိရင်တော့ နောက်ဆုံးသင်တန်းရက်မှာတော့ ပြန်ပြီး evaluate ဆန်းစစ်မှုလုပ်ရပါမယ်။ တကယ်ပဲနားလည်လား၊ ဘာလိုလဲဆိုတာကို each and every training တွေမှာလုပ်ပါ။ focus group discussion လုပ်ပြီးတော့ ပြန်သုံးသပ်ပါ။ မဟုတ်ရင်ကိုယ်ကတော့ပေးပြီး သူဘယ်လောက်

နားလည်လဲဆိုတာကို သူတို့ကိုပြန်ပြီးမေးခွန်းမေးပါ။ ကိုယ်ကလည်း ပြန်ပြီး မေးခွန်းမေးစေချင်ပါတယ်။ ဒါမှကျွန်တော်တို့ သင်တန်းပေးတဲ့ လူ (၅၀၀၀) က တကယ်တမ်း အကျိုးရှိလား/ မရှိလားဆိုတာကို ကျွန်တော်တို့သိမှာဖြစ်ပါတယ်။ ဆရာတို့အနေနဲ့ ကျွန်တော်တို့ဝန်ထမ်း တွေနဲ့ပေါင်းလုပ်တာ ကျေးဇူးတင်ပါတယ်။ ၂၀၁၇-၂၀၁၈ ခုနှစ်မှာ တိုင်းဒေသကြီးနှင့်ပြည်နယ် (၁၅)ခုမှာ ဆေးရုံ (၉၄)ခုမှာရှိတဲ့ ဆရာဝန် (၃၀၀၀) ကိုလည်း medical certification of cause of death ကို ဆရာတို့ training ပေးထားတာ တွေ့ရတဲ့အတွက် အများကြီးကျေးဇူး တင်ပါတယ်။ ဆရာတို့ training ပေးထားတာ ဘာသွားတွေ့လဲဆိုတော့ မှန်ကန်စွာဖြည့်ပေးတဲ့ certificate ဟာ ၂၀၁၇ ခုနှစ်မှာ (၂%) ပဲရှိပြီး အခု (၃၀%) ထိ တက်လာတာတွေ့ရတဲ့အတွက် ဆရာတို့ရဲ့လုပ်ငန်း ဆောင်ရွက်မှုပီပြင်တယ် ပြောင်မြောက်တယ်ဆိုတာကို တွေ့တဲ့အတွက် ကျွန်တော့်အနေနဲ့အထူးပဲ appreciate လုပ်ပါတယ်။ အထူးလည်း ကျေးဇူးတင်ပါတယ်။

ထို့အပြင် CSO နဲ့ ကျန်းမာရေးနှင့်အားကစားဝန်ကြီးဌာနပေါင်း ပြီးတော့ လူ (၁၀၀) ကို ICD-10 သင်တန်းပေးတာကို တွေ့ရပါတယ်။ ဒါအလွန်ကောင်းပါတယ်။ CRVS data analysis တို့ estimation of birth and death registration တို့လုပ်ထားတာတွေ့ပါတယ်။ တော်

တော်ကောင်းပါတယ်၊ တော်တော်လည်းများပါတယ်။ ကျွန်တော့်အနေနဲ့ ဘာလုပ်ချင်လဲဆိုတော့ ဒီ project ကနေလုပ်တဲ့ activity တွေက ဘာတွေလုပ်ခဲ့သလဲ၊ ဘယ်သူတွေကို ဘယ်လောက် training ပေးခဲ့ သလဲ၊ အဲဒါတွေကိုတော့ report အနေနဲ့ ထားရင်ကောင်းပါမယ်။ လိုအပ်တဲ့ document တွေကိုတော့ attach လုပ်ထားပါ။ ဖြစ်နိုင်ရင် တော့ တိုင်းဒေသကြီးနှင့်ပြည်နယ်ဦးစီးမှူးတွေကို ပေးချင်ပါတယ်။

နိဂုံးချုပ်အနေနဲ့ ကျွန်တော်တင်ပြချင်တာကတော့ -

1. We need to apply what we have done through the D4H initiative.
2. Work more proactively between CSO, MoHS and other related partners, especially with General Administrative Department. အထွေထွေအုပ်ချုပ်ရေးနဲ့ပေါင်းလုပ်ရပါမယ်။
3. We need to use the tablet that we distributed for improving the CRVS and mortality statistics အဲဒါကို အသုံးပြုပါ။ ကျွန်တော်တို့လည်း အဲဒါကိုလုပ်မှာပါ။

နောက်တစ်ချက်ကတော့ We need to do innovative and out of the box thinking because of whole spectrum of data domain including analysis မှာ data transmission ကအစ

ဘယ်လိုတို့အောင်လုပ်မလဲ၊ ဘာကိုလျှော့မလဲ၊ ဘယ်လို short cut လုပ်မလဲ၊ capacity building for workers at different level of health care delivery system ဖြစ်သလို ဆရာတို့ CSO မှာလည်း အဆင့်ဆင့်ရှိပါမယ်။ ဒါတွေကိုဘယ်လို capacity building systematically လုပ်မလဲ၊ သိပ်လည်းအကြီးကြီး မဟုတ်ပါဘူး၊ တကယ့် key and essential item ကို (၁)ရက်ပဲပေး၊ မှတ်ရလည်း လွယ်ပါတယ်။ မဟုတ်ရင်အများကြီးပေးတဲ့အခါ ဘယ်ဟာအရေးကြီး မှန်းလည်း မသိတော့ဘူးဖြစ်သွားပါမယ်။

ကျွန်တော်ခုနစ်တင်ပြတဲ့အတိုင်း မကြာခင်မှာ ဒုတိယညွှန်ကြားရေး မှူးချုပ် (HMIS) နဲ့ အမြဲတမ်းအတွင်းဝန်တို့နဲ့ တိုင်ပင်ပြီးတော့ Health Information System ရဲ့ the whole scenario ကို holistic review လုပ်မယ်။ (၂)ရက်လောက်လုပ်မယ်။ ပြန်ကြည့်မယ် ဟုတ်လား / မဟုတ်လား in line with strategy, already developed HIS strategy ရှိပါတယ်၊ အဲဒီဟာနဲ့ ဘယ်လိုသဟဇာတဖြစ်နေလဲ၊ ဟို strategy ကတော့ အရမ်းကောင်းလွန်းအားကြီးတယ်၊ ဒါပေမယ့် အဲလောက် strategy မှာပါတာ အကုန်လုပ်လို့မရပါဘူး။ Strategy is very good HIS but we can not do all for lack of funding, lack of human resource. Out of this strategy we have to take

which are important ones that we need to do straight away in the coming 2 years. အဲဒါကိုကျွန်တော်တို့ လုပ်ဖို့ရှိပါတယ်။

နောက်ဆုံးပြောချင်တာကတော့ we should not forget the importance and crucial role that can be played by State and Regional staff. State and Regional level staff အရမ်းအရေးကြီးပါတယ်။ သူတို့တွေလုပ်မှသာလျှင် ကျွန်တော်တို့က UHC ရမှာဖြစ်ပါတယ်။ နောက်တစ်ချက်ကတော့ D4H နဲ့လုပ်ပြီးတော့ ဒီဟာ ဆရာတို့ လုပ်တာတွေပါတယ်၊ data to policy program, evidence based ပေါ့၊ ကျွန်တော် (၁)ရက်သွားတက်ပါတယ်၊ အလွန်အဆင့်တန်းမြင့်ပါတယ်။ very high level, highly technical, very useful ဒါကြီးကတော့ ကျွန်တော့်အနေနဲ့ မပျောက်ပျက်သွားစေချင်ပါဘူး။ ဒါကို ကျွန်တော်တို့ အမြဲတမ်းအတွင်းဝန်နဲ့တိုင်ပင်ပြီးတော့ we need to have half day or one day review လုပ်ပါ။ ဒီထဲမှာအရမ်းကောင်းပါတယ်။ ကျွန်တော်နားထောင်တဲ့အခါမှာ ကျွန်တော်တို့လူတွေ ဘယ်လောက်တော်လဲဆိုတာ (၃)ခုလောက်နားထောင်ခဲ့ပါတယ် အရမ်းအဆင့်အတန်းမြင့်ပါတယ်။

I appreciate very much and thank to the D4H and group for having this in our hand and we are going to use many

purposes တွေ University of Public Health မှာ ဒါကို အသုံးပြု
ရပါမယ်။ ဒီမှာအများကြီးရှိပါတယ်။ ဒါတွေကိုကြည့်ပြီးတော့ သူတို့က
ဝေဖန်ရပါမယ်၊ သုံးသပ်ရပါမယ်။ ဒီ policy brief တွေက အရမ်း
ကောင်းပါတယ်။ ဒါမှသာလျှင် ကျွန်တော်တို့ MPH ကျောင်းသားတွေ
ဖြစ်မယ်။ နောက်တစ်ခုက ဒီမှာဆေးရုံနဲ့ပတ်သက်တဲ့ဟာ ပါတဲ့အခါ
ကျတော့ MHA, They should also use it as a teaching medium
ပေါ့၊ ဒါကိုသုံးဖို့လုပ်ပါတယ်။

နောက်ဆုံးအနေနဲ့ကတော့ ဒီမှာကျွန်တော်တို့ကိုပံ့ပိုးတဲ့ CSO
department ကဝန်ထမ်းတွေ၊ D4H ကဝန်ထမ်းတွေ၊ ကျန်းမာရေးနှင့်
အားကစားဝန်ကြီးဌာနမှ ဝန်ထမ်းတွေအားလုံးကို အထူးကျေးဇူးတင်
ပါတယ်။ ဆရာတို့လုပ်ခြင်းသည် ကျွန်တော်တို့နိုင်ငံရဲ့စနစ်အကုန်လုံးကို
ပိုကောင်းမယ်ဆိုတာ သေချာပါတယ်။ ဒီအတိုင်းသာကျွန်တော်တို့
ဆက်လုပ်မယ်ဆိုရင် ကျွန်တော်တို့နိုင်ငံဟာ မကြာမီအတွင်းမှာ ခေတ်မှီ
ပြီး တိုးတက်တဲ့နိုင်ငံတစ်နိုင်ငံ ဖြစ်လာမှာဖြစ်ကြောင်း လေးစားစွာ
တင်ပြအပ်ပါတယ်။

အားလုံးကိုကျေးဇူးတင်ပါတယ်။